

Kamenné artefakty odjinud

Příklady nálezových situací z telu Tepecik-Çiftlik ve středním Turecku

Dvoudílné mlýny, těrky, brousky, otloukače a celá řada dalších artefaktů spadají do kategorie ostatní kamenná industrie. Ačkoli některé nástroje z uvedené kategorie doprovází člověka už od starší doby kamenné, není jim věnována dostatečná pozornost. Účelem této práce je shrnout možné přístupy ke studiu těchto artefaktů a upozornit na některé zajímavé nálezové situace z prostředí středního Turecka z období přelomu neolitu a chalkolitu.

■ Jaroslav ŘÍDKÝ

Archeologický ústav AVČR,
Praha, v.v.i.; České centrum pro
středomořskou archeologii

■ Erhan BIÇAKÇI

Prehistory section, Istanbul
University, Turkey

... Potom táhl Abímelek do Tebesu, oblehl jej a dobyl. Uprostřed města byla pevná věž, kam utekli všichni mužové a ženy a všichni občané města. Zavřeli za sebou a vystoupili na střechu věže. Abímelek přišel až k věži a bojoval proti ní. Přiblížil se ke vchodu do věže, aby založil požár. Vtom hodila nějaká žena Abímelekovi na hlavu mlýnský kámen a prorazila mu lebku.

(Bible – Kniha Soudců 9: 50–53)

... Císař, ve snaze obnovit upadající říši a s ní i tradiční římské pohanství, zbavoval křesťany úřednických míst, propouštěl je z vojska, pronásledoval kazatele. Jeho dvoutleté protikřesťanské tažení stálo věřící řadu mučedníků. Jedním z nich byl i později kanonizovaný Florián. Za to, že se nechtěl vzdát své víry a snažil se osvobodit zajaté křesťany, byl 4. května r. 304 svržen s mlýnským kamenem na krku do řeky Enže poblíž římské osady Laureascum (dnes město Lorch v Rakousku).

(Legenda o sv. Floriánovi, † 304)

Ostatní kamenná industrie jako archeologický pramen

Dva vybrané příklady „sekundárního využití“ kamenných nástrojů, původně vyrobených pro drcení obilných zrn a dalších potravin, jsou archeologicky těžko doložitelné. Jaké pracovní stopy by asi nesla příležitostná „munice“ a smrtící zbraň? Jsou však dobrým příkladem toho, co všechno se může s artefaktem s poměrně jasnou původní funkcí v průběhu jeho existence dít a co bychom se z archeologických pramenů nikdy nedozvěděli, ale s čím musíme zároveň při studiu pravěkých nálezů počítat.

Kamenné artefakty prochází dlouhodobým procesem, který zahrnuje vyhledání vhodné suroviny pro konkrétní účel, úpravu potřebného tvaru předmětu a jeho následné používání. Část artefaktů bylo možné zužkovat i sekundárně za zcela novým účelem (Adams 2002, 2). Artefakt mohl během uvedeného procesu urazit mnohakilometrové vzdálenosti, střídát několik majitelů a mohl se stát součástí složitých recipročních a obchodních aktivit. Po vyřazení z běžného života vstoupil artefakt do procesů formování odpadu, jež hrají v archeologických pramenech důležitou úlohu – slovy E. F. Neustupného „určují strukturu a kvantitu archeologických nálezů v obytných, skladovacích a výrobních komponentách“ (Neustupný 2007, 67).

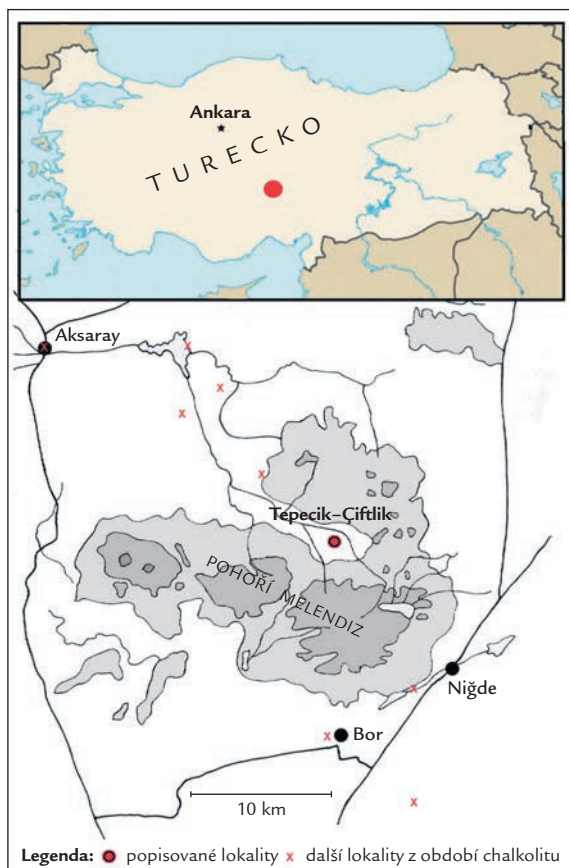
V úvodu uvedené mlýny (nebo také drtidla či zrnotěrky) spadají do kategorie *ostatní kamenná industrie* (anglicky *other stone industry*), jejíž význam je pro pochopení předliterárních společností významný a často nedoceněný (např. Pavlů – Rulf 1991; Wright 1993; Vokáč 2008). Do této kategorie zahrnujeme kamenné artefakty, k jejichž výrobě byly využity různé techniky otloukání a štípaní, někdy i hrubé broušení, hlazení a vrtání, a které se nevejdou díky svým specifickým tvarům či surovinám do tradičních

kategorií štípané a broušené kamenné industrie. Část zahraničních badatelů však používá místo termínu *other stone industry* označení *ground stone artifacts* nebo jen *ground stones* (broušené artefakty a nástroje používané k jejich výrobě) a řadí sem také u nás odděleně studované broušené pracovní i nepracovní artefakty (sekery, tesly, klíny, sekeromlaty atd.; např. Davis 1982; Wright 1992; Adams 2002).

Suroviny pro výrobu velké části ostatní kamenné industrie byly většinou dosažitelné v nejbližším okolí sídlišť (např. Pavlů 1991; Ramming 2007). Pro velkou část nástrojů stačil už vhodný přírodní tvar a požadovaná tvrdost či zrnitost, jindy došlo k minimální úpravě artefaktu pro snadnější úchop. Do ostatní kamenné industrie spadají velmi různorodé tvarové a funkční typy nástrojů a dalších artefaktů. V této práci k nim v duchu předovychodní tradice (Davis 1982) zahrneme výše zmíněnou broušenou industrii a budeme používat termín *ground stones* (dále jen GS). Mezi artefakty GS lze zařadit:

- **nástroje pro úpravu potravin:** dvoudílné ruční mlýny (zrnotěrky), podložky, tlouky, hmoždíře;
- **nástroje pro výrobu jiných typů artefaktů nebo úpravu jiných surovin:** brousky, drtiče, otloukače;
- **nástroje pro zpracování dřeva:** sekery, tesly, klíny atd.;
- **architektonické prvky** (např. přenosné dveřní jamky) **a suroviny pro výrobu barviv;**
- **nepracovní artefakty a šperky:** vrtané sekeromlaty, bulavy, kamenné náramky atd.

Zatímco u brousků a otloukačů je jejich funkční využití víceméně předpokladatelné, například šperky a broušené nástroje plnily mnohdy několik funkcí najednou. Kromě praktického využití šlo o symboly určitého statusu, které bylo možné spojit s konkrétními společenskými,

■ Obr. 1 Poloha lokality v rámci Turecka a regionu. Upraveno podle Gülçür – Fırat 2005, Fig. 2.

■ Obr. 2 Příklad „moderního telu“ z města Bor (oblast Niğde). Foto J. Řídký.

■ Obr. 3 Pohled na lokalitu Tepecik–Çiftlik od severu, v pozadí vulkán Melendiz Dağ. Foto J. Řídký.

genderovými nebo věkovými skupinami (např. Oliva 1985).

Pro komplexní studium GS je nutné kombinovat několik přístupů:¹

1. Tvarovou analýzu a analýzu surovin.
2. Analýzu pracovních stop a tribologii (opotřebení nástrojů).
3. Analýzu mikrozbytků odebraných z pracovních ploch.
4. Etnografické, etnohistorické a etnoarcheologické analýzy.
5. Analýzu nálezových kontextů.

Každý z uvedených přístupů s sebou nese určitá úskalí. Například tvar nemusí vždy odpovídat předpokládané funkci předmětu a několik tvarově odlišných nástrojů bylo možné využít pro stejný účel (např. těrky a valounové drtiče). Navíc původní tvar předmětu se může používáním dost radikálně změnit, i když je nástroj stále používán ke stejnému záměru.

Funkční analýzy GS se z výše uvedených důvodů neobejdou bez studia pracovních stop a tribologie. Pro studium pracovních stop je nepostradatelná výroba replik původních nástrojů a jejich experimentální využití. Odborník na GS by měl být podle americké badatelky J. L. Adams schopen repliky nástrojů sám používat, což mu ve studovaných souborech pomůže jednotlivé skupiny artefaktů snadněji rozlišit, dále mu to umožní rozpoznat více-
dílné kompatibilní nástroje a během

analýzy stanovit vhodné morfologické znaky (Adams 2002, 45).

Etnografické a etnohistorické analýzy jsou důležitým pramenem pro vytváření teoretických modelů a pochopení výrobních technologií, které v našem prostředí už dávno zmizely (např. Gronenborn 1995; Wright 1994). Na druhou stranu není možné paralely z různých geografických a kulturních prostředí nekriticky přejímat (viz např. Bouzek 1982). Jak v minulosti upozornil M. Oliva v jedné ze svých prací: „...etnografie nemůže dokázat pravdivost nějaké archeologické hypotézy, zato může velmi dobře ukázat její nejistotu“ (Oliva 1982, 624).

K funkčním interpretacím kameniných artefaktů a k vyhledávání kompatibilních nástrojů nám ve velké míře pomáhají nálezové kontexty. I k tomuto druhu pramenů je zapotřebí přistupovat maximálně kriticky. Každá lokalita je svým způsobem jedinečná a je nutné v první řadě pochopit lokální post-depoziční procesy.

V této práci se zaměříme na poslední jmenovaný přístup ke studiu GS a představíme několik příkladů nálezových kontextů s artefakty GS z oblasti středního Turecka (konkrétně západní Kapadocie; obr. 1). Jedná se o geograficky a klimaticky zcela odlišné prostředí (aridní oblast v nadm. výškách nad 1600 m n. m.) s jinou formou sídlení (sídlištní pahorky nebo také tely; obr. 2) a jinou architekturou (kamenné stavby, stavby z nepaléných

1 Jako základní literaturu pro studium GS lze doporučit publikovanou disertační práci J. L. Adams (2002).

2 Výzkum telu probíhá ve čtvercové síti o straně čtverce 10 m.

■ Obr. 4 Průběh průzkumu v centrální části telu. Foto J. Řídký.

cihel a jejich kombinace), než známe ve střední Evropě (Özdoğan – Başgelen ed. 1999; Schoop 2005). Spojovacím článkem s naším územím jsou podobné tvary určité části kamenných nástrojů a jejich analogické funkční využití. To, čím je pro nás tamní prostředí zajímavé, jsou mnohem rozmanitější, jasnější a čitelnější nálezové situace, které nám mohou posloužit jako inspirativní podněty.

Lokalita Tepecik–Çiftlik

Systematický výzkum lokality telového typu v povodí řeky Melendiz je od roku 2000 realizován katedrou prehistorie Istanbulské univerzity, a to pod vedením Erhana Bıçakçı (Bıçakçı 2004). Terénní výzkum probíhá každoročně po dobu dvou měsíců za účasti studentů archeologie a příbuzných oborů.

Lokalita leží ve vulkanické oblasti pohoří Melendiz a zaujímá plochu kolem 3,5 ha (obr. 3). V současnosti probíhá výzkum 13 čtverců² v centrální části telu a na jeho úpatí (obr. 4). V celkem pěti hlavních stratigrafických vrstvách bylo v prozkoumané části lokality odkryto množství stavebních fází s pozůstatky architektury z kamene a nepálených cihel, dále jednotlivé kostrové hroby a jedno větší kostrové pohřebiště (Bıçakçı et al. 2007).

Tepecik–Çiftlik (dále jen Tepecik) je typické sídliště s doklady dlouhodobého osídlení v neolitu i chalkolitu (podle několika kalibrovaných radiokarbonových dat 6300–5200 B.C.) a s širokou škálou kamenných artefaktů (obr. 5) z různých surovin (Řídký – Bıçakçı 2008). Artefakty typu GS jsou evidovány v několika: v sekundárním uložení jako odpad mezi základy domů, v primárním uložení uvnitř domů a jiných objektů, a dále v sekundárním uložení ve zcela jiném funkčním využití. V této práci uvedeme příklady dvou posledně jmenovaných situací.

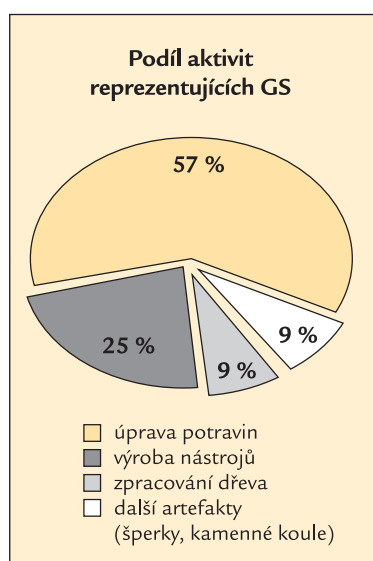
Objekt č. 128

V r. 2005 došlo ve čtverci 16K k nálezů objektu obdélného půdorysu o velikosti 1,6 × 1,2 m, složeného z kolmo postavených kamenných ploten (obr. 6, 7). Objekt se nacházel ve vrstvě s nálezy spadajícími

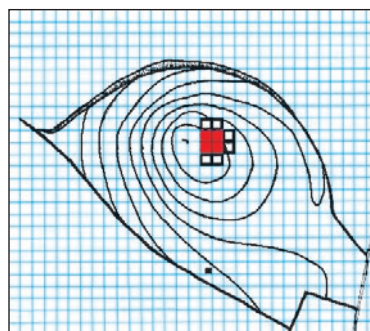
■ Obr. 6 Pohled na obj. 128 po jeho začistění. Foto J. Řídký.

na přelom konce neolitu a počátku chalkolitu a byl na základě velikosti a tvaru označen jako kamenná „skříňka“ (Bıçakçı et al. 2007). Tato kamenná „skříňka“ obsahovala kromě několika kusů štipané industrie (jedno jádro a tři čepele) zejména 21 artefaktů spadajících do kategorie GS (obr. 8). Na povrchu jedné z kamenných ploten byla ještě nalezena větší část nezdobené keramické nádoby a několik zlomků zvířecích kosterních pozůstatků. U těchto nálezů však není zcela jasné, zdali je můžeme spojit přímo s uvedeným objektem, nebo jsou chronologicky mladší.

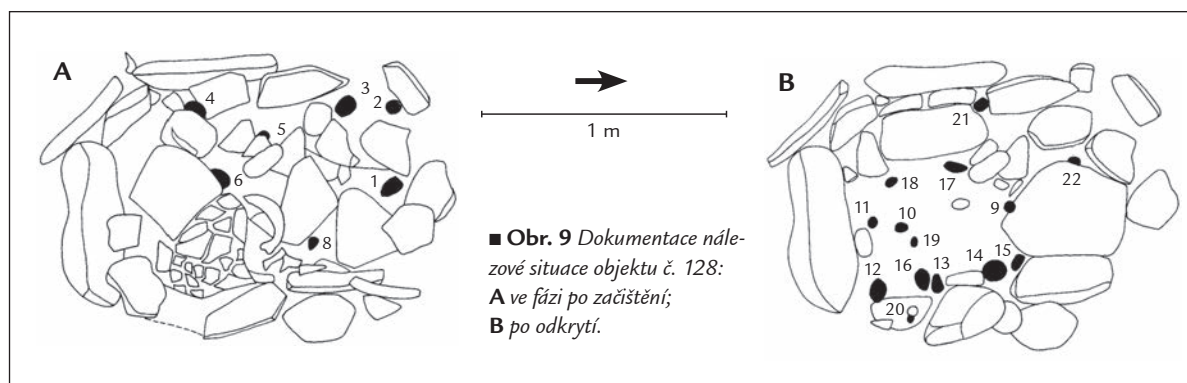
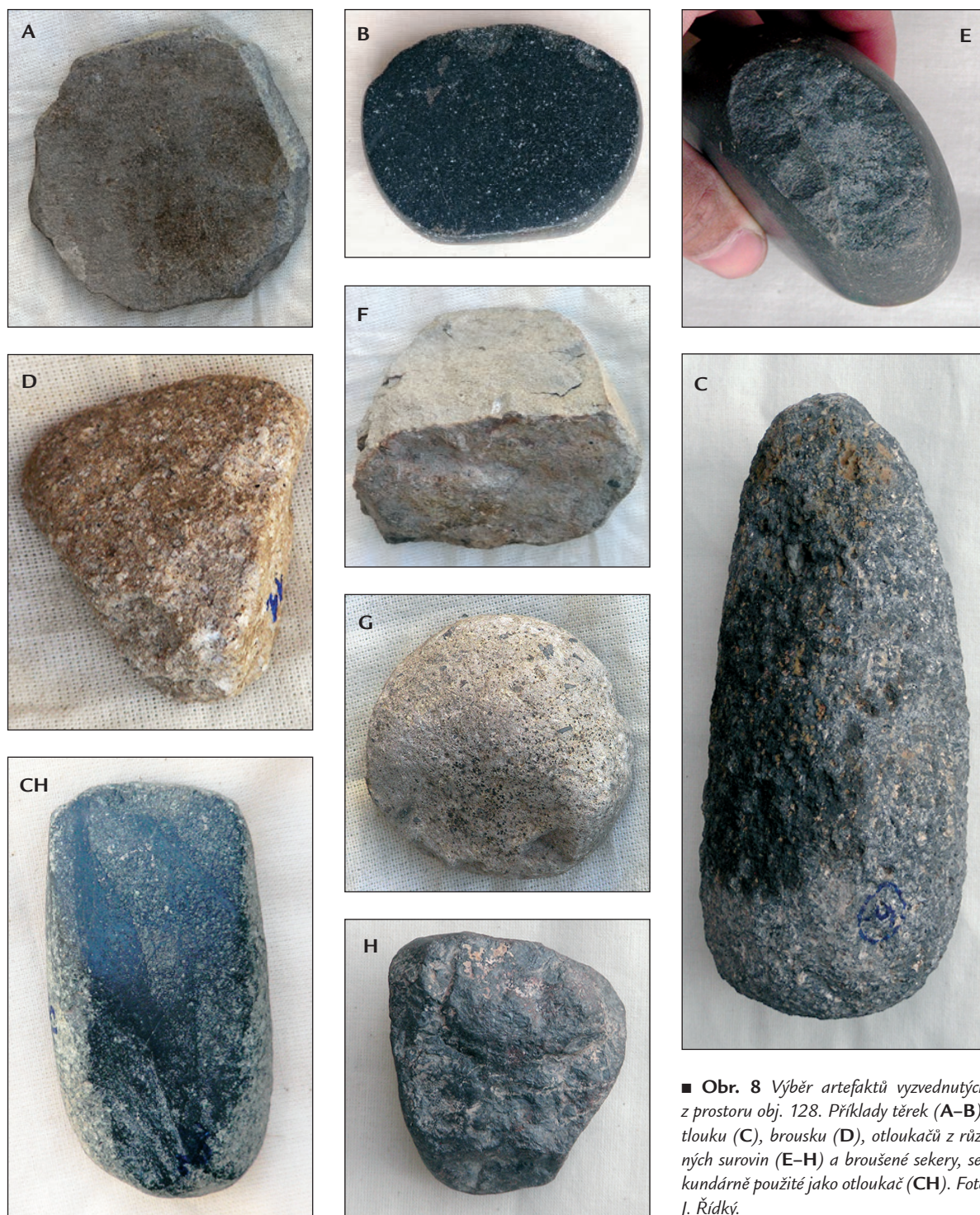

■ Obr. 5 Graf vyjadřuje procentuální podíl aktivit, které reprezentují GS v prozkoumané části lokality Tepecik. Vytvořil J. Řídký.

Soubor artefaktů uvnitř „skříňky“ (obr. 9), který lze označit jako nálezový celek, obsahoval těrky různých velikostí a tvarů (č. 3, 5, 10, 12, 13,

■ Obr. 7 Poloha obj. 128 a dalších objektů s kamennými základy ve stavební fázi z přelomu neolitu a chalkolitu. Podle Godon 2008, Fig. 44.

14, 17, 22), polyfunkční valounové drtiče/otloukače (č. 1, 2, 8, 9, 11, 16), jeden tlouk (č. 6), jeden brousek (č. 19), dva broušené nástroje sekundárně použité jako otloukače (č. 15, 20) a tři valounové artefakty bez makroskopicky čitelných pracovních stop (č. 4, 18, 21). Typy nástrojů, které jsou zastoupeny ve větším počtu (těrky; drtiče/otloukače), byly prostorově rozptýleny po celém objektu.

Valounové drtiče/otloukače nesou na svém povrchu jak stopy po jemnějším přitloukání, tak i po hrubším otloukání. Podle místních specialistů (N. Balkan – Atlı, Ç. Altınbilek – Algül) byly tyto nástroje využitelné pro výrobu štípané industrie.³ Surovinové složení valounových nástrojů z objektu č. 128 je rozmanité. Kromě běžných křemenných a vápencových surovin, dosažitelných v řečišti a terasách řeky Melendiz, se jednalo o různé variety bazaltu, diorit a pyrit. Celkově můžeme shrnout, že v objektu č. 128 byly vyzvednuty nástroje využitelné v různých oblastech – od úpravy potravin a výroby jiných nástrojů až po zpracování dřeva.

Vzhledem k absenci nálezů lidských kosterních pozůstatků byla už v průběhu výzkumu vyloučena interpretace uvedeného objektu jakožto hrobu (Bıçakçı *et al.* 2007). Také z jiných lokalit náležejících přelomu neolitu a chalkolitu nejsou hrobové nálezy tohoto typu známy. Žádné další podobné objekty nebyly dosud nalezeny ani na lokalitě Tepecik. Může se tedy jednat buď o rituální objekt, ke kterému ovšem nemáme na lokalitě ani jinde v regionu analogie, nebo o skladovací prostor (prostor pro uložení nástrojů či depot), který původně náležel k některému z domů v nejbližším okolí. Jako pravděpodobnější se zatím jeví druhá varianta.

Kamenná „skříňka“ svým obsahem vypovídá o přítomnosti někoho, kdo se na sídlišti kromě běžných denních aktivit spojených s úpravou potravin, zabýval s největší pravděpodobností také výrobou jiné kategorie artefaktů – podle tvarů nástrojů s charakteristickými pracovními stopami výrobou štípané industrie.

■ Obr. 10 Příklad nálezu situace mlýnů v rohu místnosti domu a v tělese zdi: A dolní mlýn uložený na platformě v rohu místnosti; B–C kompatibilní horní mlýny; D fragment dolního mlýna ve zdi domu; E–F dolní mlýny zabudované do zdi oddělujících zásobní prostory místnosti. Foto J. Řídký.

■ Obr. 11 Příklad dolního mlýna s miskovitou pracovní plochou (ozn. červená šipka) v původním uložení u zdi domu. Foto J. Řídký.

Tomu odpovídají také nálezy v nejbližším okolí objektu č. 128. Severně od objektu byl v r. 2009 prozkoumán rozsáhlý prostor s četnými doklady zpracování obsidiánových nástrojů v různých fázích výroby a velké množství odpadu po výrobě (Bıçakçı 2009, ústní sdělení).

Dvoudílné mlýny

Mezi nejvýraznějšími nálezy artefaktů v původním uložení lze na lokalitě Tepecik zmínit dvoudílné mlýny. Zejména tzv. dolní mlýny

nebyly z domů odnášeny a bývají každoročně odkrývány u zdi nebo v rozích místností, některé dolní mlýny byly opřeny o zeď. V jejich okolí jsou evidovány také různé typy tzv. horních mlýnů, které svědčí o provozování několika způsobů mletí v jednotlivých místnostech nebo domech (obr. 10–11).

Mlýny, jako nejtypičtější doklady úpravy potravin, představují vůbec nejčastější (a také největší a nejtěžší) nálezy v souborech GS. Jejich využití pro chronologii je omezené,

³ Objekt a všechny movité nálezy jsou momentálně ve stádiu zpracování. V budoucnu bude funkční využití nalezených nástrojů ověřeno traseologickou analýzou.

i když některé tvary lze označit za charakteristické pro období neolitu či chalkolitu. Za typicky neolitický mlýn je považován tvar dolního mlýnu, na kterém byly záměrně ponechány vyšší okraje, zabraňující vypadávání mleté suroviny (Pavluš *et al.* 2007).

Horní mlýny z lokality Tepecik je možné rozdělit do několika tvarových (okrouhlé, oválné a kvadratické) a velikostních (jednoruční a obouruční) typů (Řídký 2009). Některé horní mlýny byly po stranách tvarovány pro snadnější úchop.

Z měření úbytku hmoty (opotrebení) horních mlýnů na základě rozdílu maximální a minimální výšky nástroje vyplývá, že většina kompletně zachovalých kusů i část poškozených nástrojů byla ještě využita pro původní účel. Zhruba desetina poškozených horních mlýnů byla zlomena přibližně v polovině nástroje, zbytek jsou menší fragmenty. Na zlomu některých fragmentů byly zaznamenány několikánásobné, kolmo k pracovní straně vedené údery, svědčící o záměrném zničení, nebo řízené modifikaci tvaru mlýnů k sekundárnímu využití.

Dolní mlýny lze zjednodušeně rozdělit podle tvaru pracovní plochy. Na valné většině dolních mlýnů z Tepeciku byly zaznamenány podélné prohlubně, svědčící o pohybech horního nástroje dopředu a zpět, menší část mlýnů nese miskovité prohlubně, dokládající krouživý pohyb horního nástroje. Zatímco

první typ je na lokalitě Tepecik nalezen v malých fragmentech, druhý typ bývá nejčastěji rozlomen zhruba v polovině nástroje. Dosud studované dolní typy mlýnů byly na základě měření úbytku hmoty opotřebovány zhruba z jedné poloviny. Na zlomech fragmentů lze sledovat podobně jako u horních typů otlučení – záměrné zničení nebo modifikaci tvaru. Úbytek hmoty u mlýnů s miskovitou prohlubní je menší. K jejich rozlomení mohlo v určité fázi dojít v důsledku zvýšeného tlaku, soustředěného přibližně do středu nástroje.

Na lokalitě Tepecik je registrován častý výskyt re-utilizace uvedené skupiny nástrojů v kamenných základech staveb. Nálezy celých i poškozených mlýnů jsou evidovány jak v základech obytných staveb, tak i ve stěnách dalších objektů, např. zásobních (obr. 12–13). Podle dosud prostudované části souboru se jednalo o různé typy horních a častěji dolních mlýnů (Řídký 2009).

Mezi zachycenými tvary sekundárně využitých mlýnů byly nalezeny jak typicky chalkolitické, tak i neolitické nástroje. Nabízí se zde opět několik interpretačních variant, které však bude možné ověřit až po komplexním vyhodnocení celé lokality. Předně se může jednat o tzv. základové nebo stavební obětiny (u nás např. Unger 2007). Doklady záměrného vyhledávání artefaktů na archeologických lokalitách a jejich sekundárního využití pro uvedený účel máme v oblasti Předního východu doloženy

i v době poměrně nedávné (Horne 1983). Všechny v současnosti prostudované mlýny z Tepeciku zabudované do tělesa staveb, ať už se jednalo o celé kusy nebo fragmenty, byly předtím použity k původnímu účelu – mletí surovin.

Další interpretační variantu nabízí aktivity, které probíhají na lokalitě ilegálně v průběhu roku mimo výzkumné sezóny. Místní obyvatelé ještě v dnešní době pronikají do otevřených sond a vybírají vhodné kameny ze staveb a také větší kamenné mlýny pro stavební účely.⁴ K něčemu podobnému mohlo docházet i v minulosti. Surovina k výrobě mlýnů byla dosažitelná v širokém okolí kolem Tepeciku a její přísun pro výrobu nových nástrojů zřejmě nebyl problémem. Důvod pro využití starších mlýnů jako stavebního materiálu proto mohl být čistě praktický – jejich vhodný tvar.

Jakým způsobem docházelo k opouštění architektury v jednotlivých stavebních fázích Tepeciku v současnosti nevíme. Komplexní vyhodnocení architektury, náleзовých kontextů a artefaktů nebylo bohužel ještě provedeno.

Závěr

Účelem této práce bylo představit artefakty z kategorie GS z jiné geografické oblasti a v jiných náleзовých kontextech, než jak je známe z našeho území.

V práci byly prezentovány některé skupiny artefaktů z kategorie GS (ostatní kamenné industrie),

■ Obr. 12 Příklad dolního mlýnu (zvýrazněn červenou šipkou), zabudovaného do stěny zásobního objektu. Foto J. Řídký.

■ Obr. 13 Příklad horního mlýnu (zvýrazněn červenou šipkou), zabudovaného do dna pece. Foto J. Řídký.

vyzvednuté během výzkumu telu Tepecik-Çiftlik ve středním Turecku. Kromě orientačního nástinu různých přístupů ke studiu GS zde byly prezentovány také příklady nálezových kontextů a problémů spojených s jejich interpretací.

Z místních nálezů, pocházejících z přelomu období neolitu a chalkolitu (konec sedmého a průběh šestého tisíciletí B.C.) vyplývá, že celá řada artefaktů GS byla re-utilizována, mnohdy ke zcela jinému účelu, než byla původně vyrobena. U řady artefaktů v původním uložení je možné formulovat několik interpretačních variant, jež není možné v současnosti průkazně ověřit. Šlo o depoty, záměrně uložené předměty během opuštění domu (domy mrtvých?), nebo se jedná o doklady násilného ukončení sídliště?

Analýza nálezových situací artefaktů v původním uložení má samozřejmě svá úskalí, specifická pro konkrétní chronologická, geografická či kulturní prostředí. Cizí paralely nelze podobně jako je tomu u etnografických pramenů nekriticky přejímat. Pro naše prostředí mohou posloužit jako teoretické modely či inspirativní podněty. (obr. 14).

Literatura

- Adams, J. L. 2002: Ground stone analysis. A technological approach. Utah Press. Tucson.
- Bible, *písmo svaté Starého i Nového zákona*, Česká biblická společnost, Praha 1991.
- Bıçakçı, E. 2004: "Tepecik-Çiftlik: A New Site in Central Anatolia (Turkey)", *Architectura* 34, 21–62.
- Bıçakçı, E. – Altınbilek Algül, Ç. – Balci, S. – Godon, M. 2007: Tepecik-Çiftlik In: Özdoğan, M. – Başgelen, N. (ed.) 2007: Türkiye'de Neolitik Dönem – Yeni Kazılar, Yeni Bulgular. Arkeoloji ve Sanat Yayınları – Istanbul.
- Bouzek, J. 1982: K otázce využití etnografických paralel při studiu pohřebního ritu v archeologii, *Archeologické rozhledy* 34, 200–203.
- Davis M. K. 1982: The Cayönü Ground Stone. In: Braidwood, L. – Braidwood, R. (eds.): Prehistoric Village Archaeology in South – Eastern Turkey, 73–174. *British Archaeological Reports (BAR) Int. Ser.* 138. Oxford.
- Godon, M. 2008: Les productions ceramiques d'Anatolie centrale. Developements culturels et phenomenes d'expansion du neolitique ceramique entre 7000 et 5500 BC cal. Doctorat de l'Université. Spécialité Préhistoire. Université Paris X – Nanterre.
- Gronenborn, D. 1995: Ethnoarchäologische Untersuchungen zur rezenten Herstellung und Nutzung von Mahlsteinen in Nordost – Nigeria. Experimentelle Archäologie Bilanz 1994. Sonderdruck aus Archäologische Mitteilungen aus Nordwestdeutschland, Beiheft 8, 45–55.
- Gülcur, S. – Firat, S. 2005: Spatial analysis of Güvercinkeyasi, a middle chalcolithic hilltop settlement in northwestern Cappadocia : a preliminary report. *Anatolia Antiqua* XIII, 41–52.
- Horne, L. 1983: Recycling an Iranian village: ethnoarchaeology in Baghestan. *Archaeology* 36 (4), 16–21.
- Neustupný, E. 2007: Metoda archeologie. Plzeň.
- Oliva, M. 1982: Variabilita paleolitických industrií a lidské chování. *Archeologické rozhledy* 34, 622–647.
- Oliva, M. 1985: Úvahy o pracovních a sociálních aspektech pravěké broušené industrie. *Časopis Moravského muzea* 70, 17–36.
- Özdoğan, M. – Başgelen, N. (ed.) 1999: Neolithic in Turkey. The Cradle of Civilisation/New Discoveries. Arkeoloji ve Sanat Yayınları – Istanbul.
- Pavla, I. 1991: Ostatní kamenná industrie. *Archeologický výzkum neolitického sídliště v Roztokách. Muzeum a současnost* 10/2, 234–256.
- Pavla, I. – Rulík, J. 1991: Stone industry from the Neolithic site of Bylany. *Památky Archeologické* LXXXII, č.2, 277–365.
- Pavla, I. – Řídký, J. – Wawruschka, C. – Gülcur, S. 2007: Grinding Stones and Hand stones from the Chalkolithic site of Güvercinkeyasi (1996–2004). *Anatolia Antiqua* XV, 17–48.
- Ramminger, B. 2007: Wirtschaftsarchäologische Untersuchungen zu alt – und mittelneolitischen Felsgesteingeräten in Mittel – und Nordhessen. *Archäologie und Rohmaterialversorgung. Internationale Archäologie* 102. Rahden/Westf.
- Řídký, J. 2009: Fragmentation and Secondary Use of the Manos and Metates from the Tepecik-Çiftlik Site in Central Turkey. In: Maříková – Vlčková, P. – Mynářová, J. – Tomášek, M. (eds.): My Things Changed Things. Social Development and Cultural Exchange in Prehistory, Antiquity and the Middle Ages. Charles University in Prague, Faculty of Arts – Institute of Archaeology of the Academy of Sciences of the Czech Republic, Prague, 140–149.
- Řídký, J. – Bıçakçı, E. 2008: Part of stone assemblage from Tepecik-Çiftlik site (Central Turkey). *Orientalia Antiqua Nova* VIII. Plzeň, 331–340.
- Schoop, U. D. 2005: Das anatolische Chalkolithikum. *Urgeschichtliche Studien* I. Remshalden.
- Unger, J. 2007: Druhotné využití starších archeologických artefaktů v mladším období. Plzeň, 2007. 86 s. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni.
- Vokáč, M. 2008: Broušená a ostatní kamenná industrie z neolitu a eneolitu na jižní Moravě se zvláštním zřetelem na lokalitu Těšetice – Kyjovice. *Rukopis disertační práce na FF MU, Brno*.
- Wright, K. I. 1992: A Classification System for Ground Stone Tools from the Prehistoric Levant. *Paléorient*, vol. 18/2, 53–81.
- Wright, K. I. 1993: Early Holocene Ground Stone Assemblages in the Levant. *Levant* XXV, 93–111.
- Wright, K. I. 1994: Ground – stone tools and hunter – gatherer subsistence in southwest Asia: implications for the transition to farming. *American Antiquity* 59(2), 238–263.

■ Obr. 14 Výzdobný figurální motiv postavy třímající kamennou sekeru na fragmentu nádoby z období závěru neolitu. Foto archiv Istanbulske univerzity.

Summary

Stone Artifacts from a Different Geographic Area – Examples of Archaeological Contexts from Tepecik-Çiftlik Settlement Mound in Central Turkey

The aim of this work is to introduce artifacts from a category of ground stones (other stone industry) from a markedly different geographic area and in finding contexts different from how we know them in the area of the Czech Republic.

First of all, the work briefly outlines the problems of ground stones study and presents several groups of artifacts from ground stone category collected during the excavation of Tepecik-Çiftlik settlement mound (the Province of Niğde) in Central Turkey. The excavation is led by Erhan Bıçakçı (Istanbul University).

Apart from outlining various approaches to ground stones study, the work gives examples of archaeological contexts with ground stone artifacts as well as problems related to their interpretation. Local finds originating mainly from the turn of the Neolithic and the Chalcolithic (the end of the seventh and the course of the sixth millennia B.C.) clearly show that the majority of ground stone artifacts were secondary used, often for a completely different purpose than they had been originally intended for. This is mostly the case with bipartite hand mills (manos and metates).

The evaluated forms of re-used hand mills included forms typical for tools from both, the Neolithic and the Chalcolithic periods. There are several possible ways to interpret these re-used tools; however, they can only be verified once a complex evaluation of the whole site has been done.

One of the interpretation ways is that the tools might have served as foundation sacrifice or ritual protection of buildings (apropaic function) also recorded in other pre-historic localities. Nonetheless, the high percentage of hand mills among finds shows that raw material needed for their production was easily accessible. Thus, another interpretation model sees these hand mills purely as building material convenient because of its qualities, i.e. firmness, size, and form.

(translated by Radka Schlosserová)